

CSALÁDTÁMOGATÁS, GYERMEKNEVELÉS, MUNKAVÁLLALÁS

Makay Zsuzsanna – Blaskó Zsuzsa

FŐBB MEGÁLLAPÍTÁSOK

- A magyar családtámogatási rendszer igen bőkezű, és a gyermek hároméves koráig elsősorban az anya által történő otthoni gondozást támogatja. Míg a munkavállaló szülők gyermekszületés után két évig a keresetarányos Gyermekgondozási díjra (GYED) jogosultak, addig a nem dolgozó szülők a fix összegű és általában jóval alacsonyabb Gyermekgondozási segélyt (GYES) vehetik igénybe három évig.
- E két fő ellátási forma mellett a családok 100 százalékanak folyósított családi pótlék, valamint a Gyermekgondozási támogatás (GYET) és 2011 óta az átalakított családi kedvezmény teszik ki a magyar családtámogatási rendszer gerincét. Magyarország a GDP arányában többet költ az ellátásokra, mint az európai országok átlagosan.
- Az intézménybe beíratott három éven aluli kisgyermek nappali ellátása elsődlegesen a bölcsődékben valósul meg. Működésüket az utóbbi két évben számos jogszabályváltozás érintette, melyek kihatnak a fizetendő térítési díj összegére is.
- Az anyák gyermeknevelés melletti munkavállalása – a gyermekek hároméves kora előtt – kevéssé elterjedt Magyarországon, ami a családpolitikai rendszer és a munkapiac együttes rugalmatlanságának tudható be, melyek nem segítik például a részmunkaidős munkavállalást.
- A közvélemény általánosságban egyértelműen támogatja a három év alatti kisgyermek otthoni gondozását, de bizonyos esetekben elfogadja az anya korábbi munkába állását is.

PÉNZBELI JUTTATÁSOK ÉS MUNKAI DŐ-KEDVEZMÉNY

A gyermek születéséhez kapcsolódó támogatások rendszere Magyarországon meglehetősen összetett. Egyaránt tartalmaz egyszeri kifizetéseket (anyasági támogatás) és bizonyos ideig folyamatosan folyósított támogatásokat (TGYÁS, GYES, GYED, GYET^F). A folyama-

tos támogatások között szerepelnek alanyi jogon járó és biztosítási jogviszonyhoz kötött kifizetések is. Az utóbbiak többsége ráadásul nem egyszerűen készpénzt jelent, hanem egyúttal lehetővé teszi a munkától való távolmaradást, biztosítási jogviszonyt is nyújt. Leghosszabb ideig pedig az alanyi jogon járó családi pótlék jelent rendszeres jövedelem-kiegészítést a családoknak. A főbb támogatások rendszerét az 1. ábra mutatja be.

1. ábra: A magyar családtámogatási rendszer főbb elemei

A gyermek életkora (éves)		0	1	2	3	4	5	6	7	8	...	18(20)
Gyermekszületéshez kötődő egyszeri juttatás		Anyasági támogatás										
Családoknak járó havi juttatás		Családi pótlék: Nevelési ellátás					Családi pótlék: Iskoláztatási támogatás					
A gyermek otthoni gondozását segítő juttatások	Igénylő (anya) nem dolgozott a születés előtt	GYES			GYET							
	Igénylő (anya) dolgozott a születés előtt	TGYÁS	GYED	GYES								

Az anyasági támogatás a gyermek születéséhez kapcsolódó, alanyi jogon járó juttatás, amelynek az a feltétele, hogy a várandós nő legalább négy alkalommal (koraszülés esetén legalább egyszer) terhesgondozáson vegyen részt. Egyszeri összeg, amely elsősorban a gyermek születésével járó kiadások kompenzálására hivatott. Mértéke a gyermek születésekor érvényes legkisebb öregségi nyugdíj 225 százaléka, ikergyermekek esetén 300 százaléka, vagyis 2012-ben 64 125 forint egy gyerek születése, és 85 500 forint ikergyermekek születése esetén.

Abban az esetben, ha az anya a szülést megelőzően nem dolgozott, az egyszeri anyasági támogatás mellett – a gyermek hároméves koráig – *gyermekgondozási segélyre* (GYES), és a vele járó biztosítási jogviszonyra jogosult. A GYES összege 2008. január 1-jéig évről évre infláció-követő ütemben emelkedett, azóta változatlanul havonta bruttó 28 500 forint (10 százalék nyugdíjjáruulékot vonnak le be-

lőle). A GYES-t az apának, illetve a gyermek egyéves kora után a nagyszülőnek is lehet folyósítani, amennyiben a gyermek gondozása a szülők háztartásában történik, és a szülők a nagyszülő javára lemondanak a GYES-ről. A gyakorlat azt mutatja, hogy az esetek döntő többségében az anya igényli az ellátást.

A GYES-t igénybe vevő személy a gyermek egyéves koráig nem folytathat fizetett munkát, a gyermek egyéves kora után heti harminc órát meg nem haladó időtartamban folytathat munkát, illetve időkorlátozás nélkül, ha a munkavégzés az otthonában történik.

Igénybevétele (a GYED-hez hasonlóan) egészen 1996-ig előzetes munkaviszonyhoz volt kötve. 1996-ban munkaviszonytól független, de jövedelemszinttől függő juttatássá, 1998-ban pedig jövedelemszinttől is független, alanyi jogon járó juttatássá vált, és ezt a jellemzőjét a mai napig megtartotta. Ilyen szempontból ez a juttatás egyedülálló Európában, hiszen a legtöbb országban csak a

munkavállaló szülők részesülhetnek nevelési támogatásban, a nem munkavállalókat nem illeti meg ilyen juttatás. Időtartamát tekintve is ritkaságnak mondható, mert az állam csak kevés országban támogatja a szülők többéves otthonmaradást gyermeknevelés céljából.

Egy 2009 júliusában elfogadott törvény módosítás szerint a GYES fizetésének időtartama két évre rövidült le, ami a 2010. április 30-a után született gyermekeket érintette volna. A kormányváltás utáni új szabályozás értelmében minden 2010. április 30-a után született gyermek után is három évig jár a GYES.

Abban az esetben, ha az anya a szülés előtt rendelkezett társadalombiztosítással, 24 héten át tartó szülési szabadságra mehet, mely alatt *terhességi és gyermekágyi segélyben* (TGYÁS) részesül. A segély összege a megelőző évi átlagkereset időarányos részének 70 százaléka, és járulékokat nem, de személyi jövedelemadó előleget vonnak belőle. A szülési szabadság letelte után a szülés előtt biztosítási jogviszonnyal rendelkező szülő – tehát akár az anya, akár az apa – a gyermek kétéves koráig *gyermekgondozási díjban* (GYED) részesülhet. A gyermekgondozási díj a jogosultság kezdetét megelőző naptári év átlagkeresetének 70 százaléka, de legfeljebb a mindenkori minimálbér kétszeresének 70 százaléka, vagyis 2012-ben legfeljebb 130 200 forint. Az összegből havonta 10 százalék nyugdíjjárulékot és személyi jövedelemadó előleget vonnak le. A TGYÁS, illetve a GYED folyósításának ideje alatt az érintett – munkaviszonyát megtartva – szabadságon van, fizetett munkát nem vállalhat. A GYED-ben részesült szülők a gyermek kétéves kora után – a korábban biztosítási jogviszonnyal nem rendelkezőkhöz hasonlóan – a hátralévő egy évben GYES-re jogosultak. A munkavállalót mindkét időszak alatt felmondási tilalom védi.

A *gyermeknevelési támogatás* (GYET) a legáltalább három gyermeket nevelő szülőknek jár 1993 óta. Ezt az alanyi jogon járó juttatást

a legfiatalabb gyermek hároméves korától annak nyolcéves koráig kapja a szülő. Mértéke az öregségi nyugdíj mindenkori legkisebb összegével azonos, vagyis 2012-ben havi bruttó 28 500 forint (10 százalék nyugdíjjárulékot vonnak le belőle). A GYET-ben részesülő személy keresőtevékenységet heti harminc óráig meg nem haladó időtartamban folytathat, vagy időkorlátozás nélkül, ha a munkavégzés az otthonában történik.

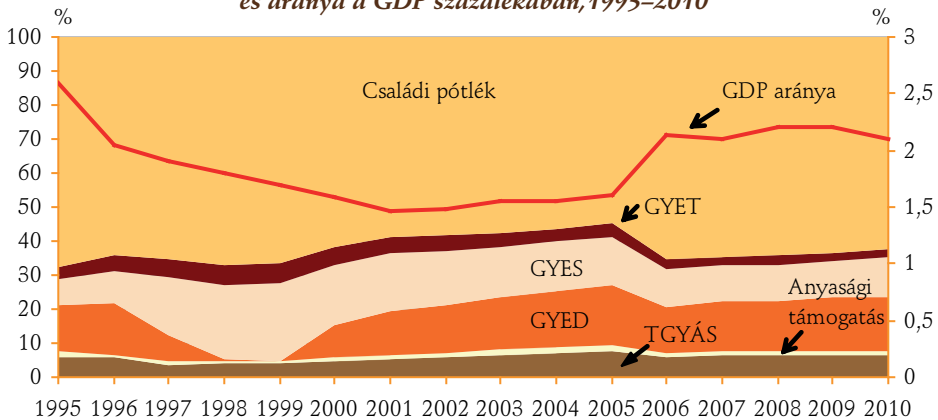
A szülőképes korú nőknek évente mintegy 13 százaléka neveli otthon gyermekét vagy gyermekeit GYES, GYED vagy GYET igénybevétele mellett. Közülük a legtöbben GYES-en vannak (a szülőképes korú nők 7 százaléka), míg 4 százaléka van GYED-en és alig 2 százaléka igényel GYET-et.

A pénzben nyújtott családtámogatási formák közül a *családi pótlék* a legtöbbet érintő juttatás. 2010. augusztus 30-a óta két ellátást foglal magában: a *nevelési ellátást* és az *iskoláztatási támogatást*. A nevelési ellátást a még nem tanköteles, az iskoláztatási támogatást a tanköteles, s már nem tanköteles, de közoktatási intézményben tanulmányokat folytató gyermekek után folyósítják, legfeljebb a gyermek húszéves koráig. Összege 2012-ben (2008 eleje óta változatlanul) az egygyermekes, kétszülős családok esetében havi nettó 12 200 forint, mely összeg gyermekenként nő további gyermekek vállalása, valamint magasabb egyedülálló szülő esetén.

Az eddig taglalt családtámogatási kiadások évente a GDP mintegy 2 százalékát teszik ki. Ez az arány az 1990-es évek elején 2,5 százalék felett volt, a 2000-es évek elejére 1,5 százalékra csökkent, és 2006-ban emelkedett ismét 2,5 százalék fölé (2. ábra).

A kiadások megoszlása azt mutatja, hogy 2010-ben a családok támogatására szánt összeg döntő többsége, több mint 60 százaléka a családi pótlék kifizetésére szolgált. Ez az arány 1995 és 2006 között csökkenő tendenciát mutatott, majd a családi pótlék rendszerének átalakítása miatt emelkedett.

2. ábra: A gyermekek után kifizetett kiadások százalékos megoszlása az ellátás formája szerint, és aránya a GDP százalékában, 1995–2010

Forrás: (KSH 2011).

Megjegyzés: A GYED-et 1995-ben a Bokros-csomag részeként eltörölték, ezért tűnik el 1998-ban, és 1999-ben a kiadási oldalon, majd 2000-ben ismét bevezették.

A többi ellátás közül a második helyre – magasabb összege miatt – a GYED kerül a kiadási oldalra, hiszen évente a családok támogatására szánt összeg mintegy 16 százalékát folyósítják e címen, míg a GYES a kiadások mintegy 11 százalékát teszi ki.

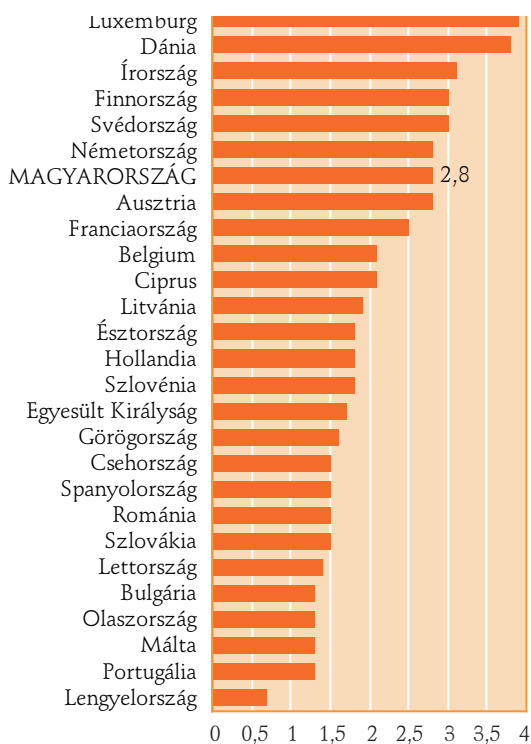
A családi adókedvezmény rendszere az utóbbi időben nagymértékű átalakuláson ment keresztül: 2011 előtt csak a három- vagy többgyermekes családok vehettek igénybe ilyen kedvezményt, havonta gyermekenként 4000 forint értékben. 2011. január 1-je óta viszont már az első gyermekkel várandós szülők is igénybe vehetik a kedvezményt, amely (az adóelőleg megállapítását megelőzően) a magánszemély összevont adóalapját csökkenti. A személyi jövedelemadó mértéke egy gyermek után havi 10 000 forinttal, két gyermek után összesen havi 20 000 forinttal, három vagy több gyermek után gyermekenként legfeljebb havi 33 000 forinttal csökkenthető. A KSH mikroszimulációs modellen alapuló becslése szerint a családi adókedvezmény hatása 2011-ben erőteljesen megmutatkozott a keresetek változásán. 2010-hez képest ugyanis a nagycsaládok keresetnövekedése erőtel-

jesen meghaladta a kisebb családokét, illetve azokét, akiknek nem volt eltartott gyermekük. Míg a három vagy annál több gyermeket nevelő családoknál a reálkereset mintegy 19 százalékkal nőtt, addig ez az egygyermekes esetekben csupán 6 százalék, a gyermekteleneknél pedig 1 százalék.

További, itt nem részletezett pénzügyi családpolitikai juttatások közé tartozik még az életkezdési támogatás, a rendszeres gyermekvédelmi kedvezmény, valamint a rendkívüli gyermekvédelmi támogatás és az étkezési térítési díj-kedvezmény.

A gyermekek születéséhez kapcsolódó támogatási és szabadságolási rendszerek nemzetközi összehasonlítása roppant bonyolult feladat, hiszen az egyes országokban nagyon különböző rendszerek működnek. Ennek ellenére tény: a jelenlegi magyar rendszert minden összehasonlítás-kísérlet a bőkezűek közé sorolja, akár az otthon tölthető idő mennyiségét, akár a jövedelem-helyettesítési arányt (a GYED esetében), akár az egyetemes jelleget (a GYES esetében) tekintve (az összehasonlítás végett lásd a keretes nemzetközi kitekintést).

3. ábra: A családtámogatások aránya a GDP százalékában az Európai Unió országáiban 2009-ben

Forrás: European Commission 2010.

Magyarország az európai országokhoz mérten ráadásul viszonylag sokat költ a családtámogatásokra. Az Eurostat tágabban definiálja ezeket a támogatásokat, aminek következtében a magyar adat a GDP-hez mérten itt magasabb, mint a KSH adatai szerint, 2009-ben 2,8 százalék (3. ábra). Ezzel Magyarország a hetedik helyet foglalja el az európai államok között, és a volt szocialista országok közül az egyetlen, amely ilyen magas szinten támogatja a családokat. A 27 európai uniós ország átlagosan a GDP 2,1 százalékát költi a családok támogatására.

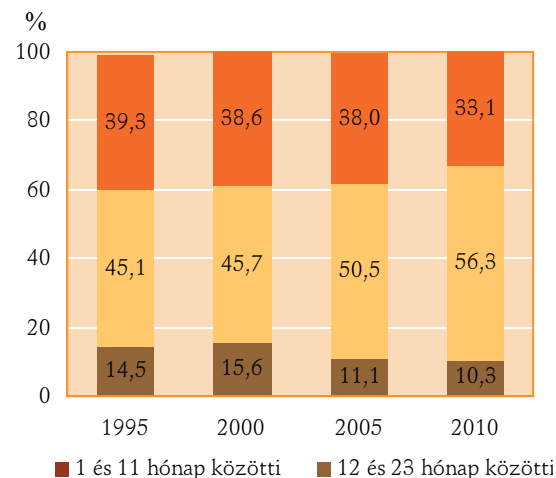
Ugyanakkor Magyarországot nemzetközi szinten sok kritika éri azért, mert a támogatások nagy része készpénzes támogatás, és viszonylag alacsony a természetbeni támogatások aránya (ezek magukban foglalják a kü-

lönöző – például gyermekfelügyeleti – szolgáltatásokat, tarifacsökkenéseket – például a gyermekétkeztetésnél stb.).

GYERMEKELLÁTÓ INTÉZMÉNYEK

A kisgyermek számára biztosított intézményes ellátás elérhetősége alapvetően meghatározza a gyermek születését követő munkavállalás időzítését. Magyarországon a háromévesnél fiatalabb gyermekek számára a bölcsődék jelentik az elsődleges intézményes ellátási formát. Bölcsődébe a gyermekek húszhetes koruktól vehetők fel, de a gyakorlat azt mutatja, hogy (nem függetlenül a GYED megszűnésének időzítésétől) a szülők főleg a kétéves kor betöltése után íratják be a gyermekeket, és közülük szép számban maradnak az intézményrendszerben háromévesnél idősebbek is (4. ábra).

4. ábra: A bölcsődébe beíratott gyermekek életkor szerinti megoszlása

Megjegyzés: az 1–11 hónap között gyermekek évente a gyermekek kevesebb mint 1%-át teszik ki.

Forrás: KSH 2011.

A bölcsődei intézmények és ezzel együtt a férőhelyek száma a rendszerváltás után radikális csökkenésnek indult, és csak 2004 óta

RUGALMAS CSALÁDPOLITIKÁK EURÓPÁBAN

Az elmúlt években több EU-tagállam módosította a kisgyermekes szülők pénzügyi támogatására kiépített rendszerét. A legújabb módosítások egyik fő iránya, hogy a támogatási gyakorlatban előtérbe kerültek a kisgyermekkorai pénzbeli ellátás(ok) rugalmas megválasztását lehetővé tévő szabályozások. Ezen változtatások mögött az a felismerés áll, hogy a szabályozások rugalmassága – legalábbis az anyákra vonatkozó támogatások esetében – kulsckérdés lehet a tervezett gyermekek megszületése szempontjából, és egyben eszköze lehet a munka és a gyermekvállalás sikeres összeegyeztetésének.

A rugalmasság gyűjtőfogalom alá minden olyan típusú támogatási rendszer besorolható, amely lehetőséget biztosít a szülőknek (anyáknak), hogy bizonyos kereteken belül saját maguk választhassák meg, mennyi időt s milyen formában kívánnak otthon lenni kisgyermekükkel, valamint hogy mikor és milyen formában kívánnak munkát vállalni. Az állami támogatás formája pedig az adott szülői döntéshez idomul.

Rugalmas vagy rugalmas elemeket tartalmazó kisgyermekkorai pénzbeli családtámogatási rendszer több EU-tagállamban működik, a magyar rendszer viszont inkább a rugalmatlanok közé sorolható, amennyiben egyértelműen a hosszan tartó otthoni gondozást támogatja. Ezzel szemben több alternatívát kínál a szülőknek például a francia, a belga

vagy a cseh rendszer. Franciaországban és Belgiumban csak a munkavállaló szülőket illeti meg a nevelési szabadság, mely igen rövid időtartamú, főként Belgiumban. Itt ugyanis teljes munkabeszüntetésre csak három hónapig van lehetőség. Emellett még két opció közül lehet választani: hat hónapig lehetőség van félállásban dolgozni, illetve tizenöt hónapig lehetőség van 4/5 munkaidőben dolgozni. A három opciót egymással is lehet kombinálni, ugyanaz után a gyermek után például a szülő igényelhet két hónap teljes idejű szabadságot, majd öt hónapra 4/5 munkaidőt. A szabadságot, illetve a részmunkaidős foglalkoztatást a gyermek 12 éves koráig – egyben vagy részletekben – bármikor igénybe lehet venni. Ez idő alatt jövedelempótlék jár, amely differenciált a három opció szerint.

Franciaországban a munkavállaló szülők legfeljebb hat hónapig maradhatnak otthon az első gyermek születése után, és három évig további gyermek születése esetén. Ez idő alatt részmunkaidőben is vállalhatnak munkát, és ez irányú kérelmüket a munkaadó nem utasíthatja vissza. Részmunkaidő esetén is jár jövedelempótlék, amelynek összege arányaiban kedvezőbb, ha egy meglévő fizetés mellé kapja a szülő, mint ha nem vállal munkát.

A Cseh Köztársaságban a nevelési szabadságot két évre, három évre vagy négy évre lehet igénybe venni, és minél hosszabb ideig veszi igénybe a szülő, annál kevesebb havi juttatásban részesül. Tehát lehetővé teszik a hosszabb otthon maradást, viszont anyagilag ösztönzik a korábbi munkába állást.

nő ismét az ellátottság aránya: 2004-ben 527 bölcsőde működött az országban, ez a szám 2010-re 668-ra emelkedett. 2009 és 2010 között a férőhelyek száma 5829-cel nőtt, annak ellenére, hogy csak 43 új bölcsőde létesült az országban. A magas férőhelyszám-emelkedés mögött egy 2009-es jogszabály-módosítás áll, melynek értelmében nőtt az egy csoportban gondozható gyermekek száma. Míg korábban legfeljebb 10 gyermek lehetett egy csoportban, addig az új rendelet szerint ez a szám elérheti a 12-öt, illetve amennyiben mindegyik

gyermek betöltötte a második életévét, akkor a 14-et.

A férőhelybővítés egy részének oly módon való megvalósulása, hogy ténylegesen nem létesülnek új helyek, csupán a meglévő csoportlétszámot emelik, illetve lehetővé teszik a túljelentkezést, nemcsak Magyarországon fordul elő. Más ország is ezekhez a módszerekhez fordul, amikor arról van szó, hogy csekély anyagi forrásból kell növelni a bölcsődei helyek számát (Makay 2012). A következő években derül majd ki, hogy mindez milyen mértékben

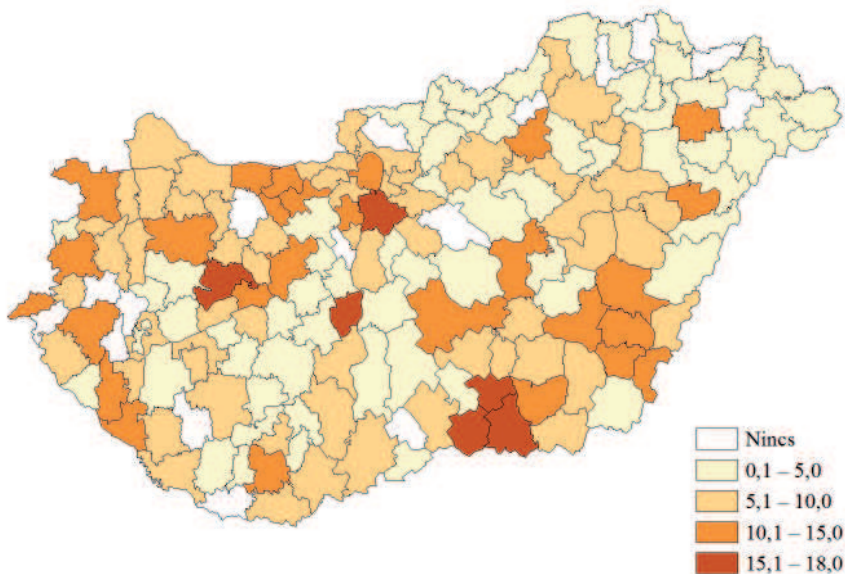
befolyásolja a beíratott gyermekek számát, illetve hogy növeli-e a bölcsődébe beíratott gyermekek arányát a bölcsődés korúakéhoz képest. Ez az arány évek óta stabil Magyarországon, hiszen a bölcsődés korú gyermekek mintegy 8–9 százaléka jár bölcsődébe.

Az utóbbi időben nagymértékben átalakult a bölcsődék térítési díj rendszere. Míg 2011-ig csak az élelmezés nyersanyagköltségéért lehetett térítési díjat kérni, azóta „a nyersanyagköltség legfeljebb 50%-át kitevő rezsiköltség egy ellátottra jutó napi összege” is a térítési díj része. A döntés, hogy ez az összeg áthárul-e a szülőkre, a legtöbb esetben az önkormányzatok kezében van, hiszen a bölcsődék döntő többségét ők tartják fenn. Rájuk hárul a legutóbbi, 2011. december végi jogszabálymódosítás alkalmazása is. Ennek értelmében a bölcsődék a napközbeni ellátásért és gon-

dozásért is kérhetnek térítési díjat, amely „a szolgáltatási önköltség és a normatív állami hozzájárulás különbözete”. Ez a „személyi térítési díj” nem haladhatja meg az egy főre jutó rendszeres havi jövedelem 25 százalékát, amennyiben étkezést is biztosítanak. Az ellátás bizonyos esetekben – például rendszeres gyermekvédelmi kedvezményben részesülő gyermek esetén, a fogyatékos gyermek esetén vagy amennyiben három vagy több gyermek nevelkedik a családban – ingyenes.

A szülőket érintő anyagi teher tehát várhatóan növekedni fog, noha a bölcsődék korábban sem voltak „ingyenesek”. A Népeség-tudományi Kutatóintézet 2008-ban végzett kérdőíves felmérése szerint a szülők ekkor havonta átlagosan 6670 forintot fizettek az étkezésért, ám ez az összeg több bölcsődében a 10 000 forintot is meghaladta.

1. térkép: A száz 3 év alatti gyermekre jutó bölcsődei és családi napközi férőhelyek száma kistérségek szerint, 2010

Forrás: KSH.

Az intézményes ellátás egy másik formája Magyarországon a több európai országban is működő családi napközi rendszer, melynek keretében a 20 hetes kort betöltött, de

14 éven aluli gyermekeket látnak el egész nap vagy – a nagyobb gyermekek esetében – iskolai, óvodai időn kívül. A családi napközit a szakhatóságoknak kell engedélyezniük, és

állami normatívában részesülhetnek, amely azonban alacsonyabb a bölcsődék állami normatívájánál. Így a szülők által fizetett térítési díjak igen magasak lehetnek.

A családi napközik a 2000-es évektől kezdtek elterjedni Magyarországon, elsősorban a bölcsődei ellátás alternatívájaként. Számuk azóta gyors ütemben nő: 2006-ban csupán 60 családi napközi működött az országban, 2010-re ez a szám 694-re emelkedett, és mintegy 7200 gyermek ellátása történt ilyen formában.

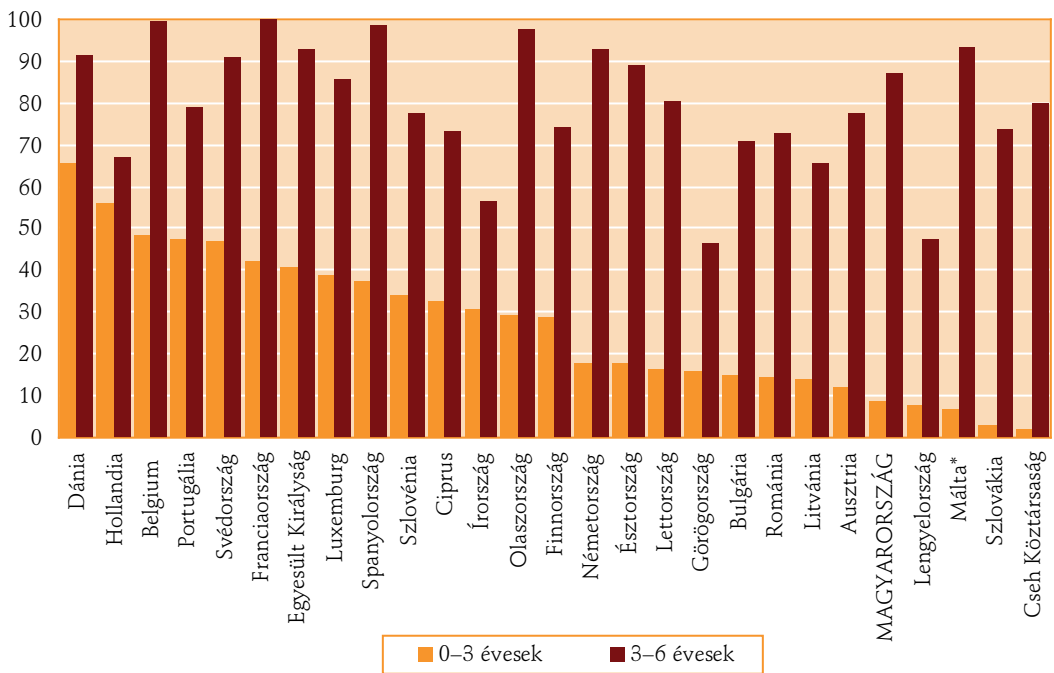
A bölcsődei férőhelyek és a családi napközis férőhelyek megoszlása igen egyenetlen az ország területén. A térkép a két intézmény férőhelyeinek számát mutatja a három év alatti gyermekek számához viszonyítva, kistérségi szinten (1. térkép). Azon kistérségek száma, amelyek területén egyáltalán nem működik

sem bölcsőde, sem családi napközi, tíz felett van, és ezek eloszlása az ország területén egyenetlen. Ugyanakkor az ország nyugati részén, nevezetesen a Nyugat-Dunántúlon – akárcsak a budapesti régióban – határozottan jobb az ellátottság, mint az ország keleti részén. Arányaiban a legtöbb gyermeket a nagy agglomerációk környékén látják el bölcsődében és családi napköziben, legyen szó Budapestről, Nyíregyházáról vagy Szegedről, míg a legkevesebbet egyes külső és belső perifériás kistérségekben.

A házi gyermekfelügyelet során a gondozás a gyermek otthonában történik, de ez az ellátási forma magas költsége miatt kevésbé elterjedt: 2010-ben csupán 200 gyermeket gondoztak ilyen formában.

Összességében Magyarországon a három

5. ábra: Gyermekintézményben ellátott gyermekek aránya az Európai Unió országaiban, 2008

*Málta: az adatok 2005-re vonatkoznak.
 Forrás: OECD Family Database.

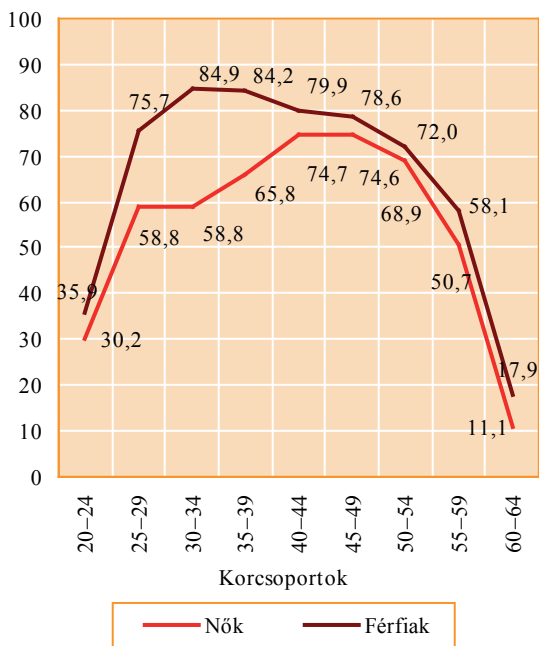
év alatti gyermekek döntő többségét otthon gondozzák a szülők (legtöbb esetben az anyuka), és kevesebb mint tíz gyermekből csupán egyet gondoznak a családon kívül. Ez az arány számos európai országban sokkal magasabb: Dániában például a három év alatti gyermekek 66 százaléka jár gyermekgondozási intézménybe, Hollandiában pedig 56 százaléku (5. ábra). Általánosságban elmondható, hogy a nyugat-, illetve észak-európai országokban, valamint Portugáliában elterjedtebb a korai intézményes gondozás, míg a legtöbb volt szocialista országban, valamint Ausztriában és Máltán ez kevésbé gyakori. Hároméves kor után az iskolakezdésig európai szinten a gyermekek 80 százaléka részesül intézményi nevelésben. Magyarországon ez az arány megközelíti a 90 százalékot, míg Lengyelországban és Görögországban csupán a gyermekek kevesebb mint a fele jár óvodába.

GYERMEKNEVELÉS ÉS MUNKAVÁLLALÁS

Míg az Európai Unió 27 országában a 15–64 éves férfiak átlagosan 70,1 százalékának, az ugyanilyen korú nők 58,5 százalékának volt munkája 2011-ben, addig Magyarországon ugyanezek az arányok mindössze 61,2, illetve 50,6 százalékot tettek ki.¹ A magyar férfiak lemaradása az európai átlaghoz képest mindenekelőtt munkapiaci okokra vezethető vissza – a különféle nyugdíjszerű ellátásban részesülők, valamint az egyéb okból inaktívak magas arányával függ össze (lásd a jelen kötet 8 fejezetét) –, addig a nők esetében az eltérést nem kis részben a kisgyermeket nevelő nők alacsony aktivitási szintje magyarázza. A főbb gyermekvállalási életkorokban (25 és 34 éves kor között) ugyanis stagnál a nők foglalkoztatási rátája, és mintegy

16 százalékponttal elmarad a negyvenes éveikben lévő nőkéttől, akik a legerőteljesebben vannak jelen a munkapiacon (6. ábra). A férfiak esetében ez inkább a harmincas éveikre tehető, és negyvenes éveiktől kezdve folyamatosan csökken a foglalkoztatottságuk.

6. ábra: Nők és férfiak foglalkoztatási rátája korcsoportonként, 2011

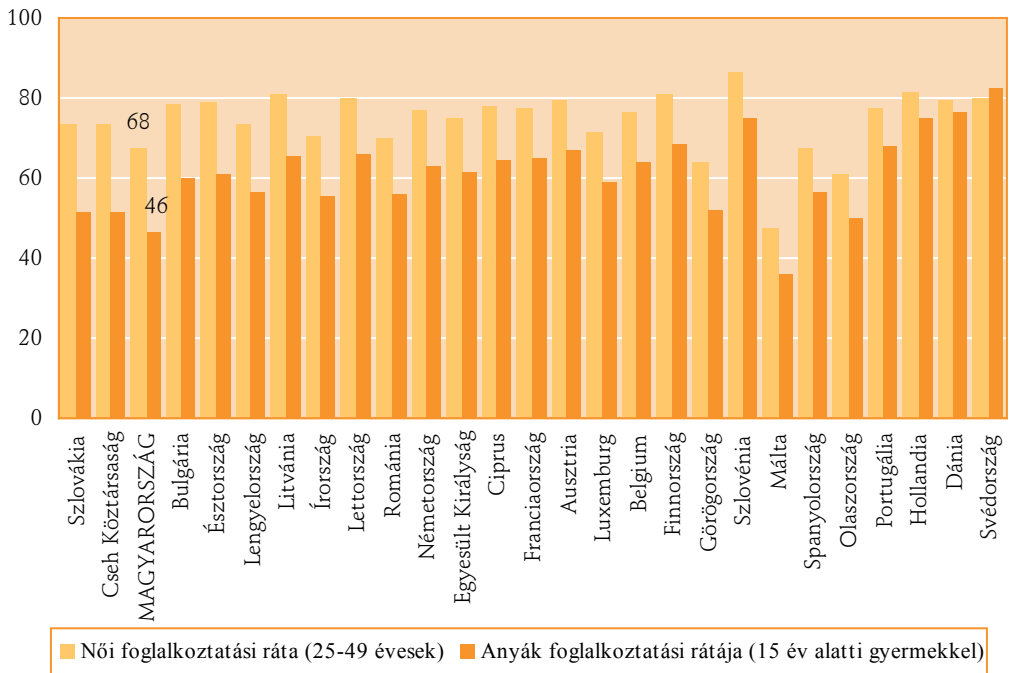

Forrás: KSH.

Magyarországon nemzetközi viszonylatban igen nagy a különbség az anyák és a nők foglalkoztatási rátája között, mintegy 22 százalékpont. Ez a különbség csak néhány európai országban, nevezetesen Szlovákiában és a Cseh Köztársaságban ér el hasonló szintet, míg Dániában és Svédországban a különbség elhanyagolható. A 27 tagállamban átlagosan 13 százalékponttal alacsonyabb az anyák foglalkoztatási rátája, mint a női foglalkoztatási ráta (7. ábra).

¹ Forrás: EUROSTAT. <http://epp.eurostat.ec.europa.eu>

7. ábra: Női foglalkoztatási ráta és az anyák foglalkoztatási rátája az Európai Unióban, 2008

Megjegyzés: Az országok a két ráta közötti különbség szerint vannak rendezve, csökkenő tendencia szerint.
Forrás: OECD Family Database.

A nők körében a fizetett munkavégzés felüggesztésének leggyakoribb oka a gyermekvállalás, illetve az ahhoz kapcsolódó szabadságolási formák igénybevétele. A hosszú otthoni nevelés Európa legtöbb országában nem jellemző, ugyanakkor – a magyarral ellentétben – a nők sok esetben részmunkaidőben dolgoznak gyermekszületés után. Erre lehetőséget adnak a helyi munkatörvénykönyvek, amelynek értelmében a munkavállalók nem utasíthatják vissza a kisgyermekes szülők részmunkaidős kérelmét (Magyarországon ez csak a közszférában foglalkoztatottakat érinti), valamint a magyarnál rugalmasabb családpolitikai rendszerek, melyek keretében sok esetben részmunkaidő esetén is jár a nevelési szabadságra járó

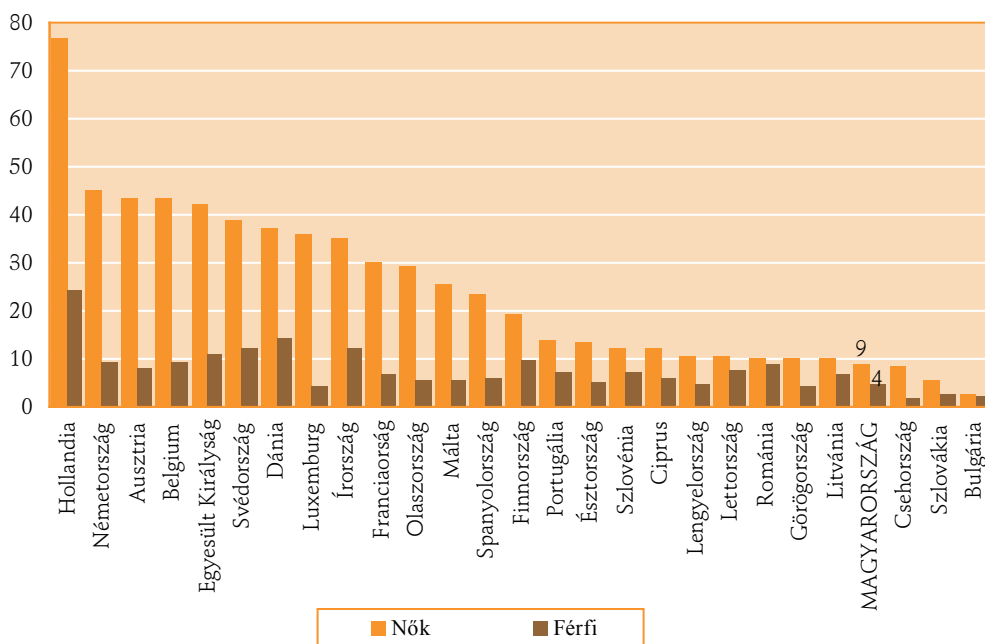
összeg egy része (erről bővebben lásd a kereset összefoglalót). Magyarországon ez csak a GYES-re igaz a gyermek egyéves korától, és a munkavégzés ideje korlátozva van, míg a GYED teljes összege elvész, amennyiben a szülő akármilyen jellegű és mértékű munkát vállal mellette.

Valószínűleg ezen tényezőknél is betudható (mégpedig főként annak, hogy a munkáltatók a szülők kérésére sem kötelesek részmunkaidőben foglalkoztatni őket), hogy Magyarországon – a többi volt szocialista országhoz hasonlóan – igen kevésbé elterjedt a részmunkaidős munkavállalás: a nőknek csak 9 százaléka dolgozik ilyen formában, míg az Európai Unió többi államában átlagosan ez a nők közel egyharmadára igaz. Különösen magas az ilyen jellegű foglalkoztatottság Hollandiában, ahol a nők 77 százaléka, míg a férfiak közel negyede dolgozik részmunkaidőben (8. ábra). A részmunkaidő

az esetek döntő többségében választott foglalkoztatási forma, hiszen a nem választott részmunkaidő európai átlagban a foglalkoztatottak mintegy 2 százalékát érinti. Noha a részmunkaidőhöz sok esetben különböző hátrányok kapcsolódnak (határozott idejű munkaszerződés, a részaránynál alacsonyabb bér, lassúbb előrelépés a munkahelyen, hát-

rányok a munkánélküli segély megállapításánál és mindezek következtében magasabb szegénységi kockázat), ez a foglalkoztatási forma az országok többségében rövid távon mégis egy vállalható kompromisszumot jelent a kisgyermekes családok számára, hiszen a rövidebb munkaidő lehetővé teszi, hogy több időt szenteljenek családjuknak.

8. ábra: A részmunkaidőben foglalkoztatott nők és férfiak aránya az összes foglalkoztatott százalékában az Európai Unióban, 2011

Forrás: Eurostat.

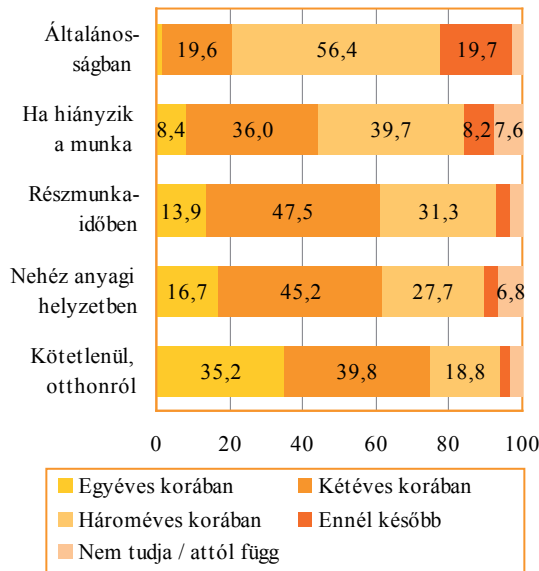
Feltételezhető, hogy a részmunkaidőben történő munkavégzés nagyobb elterjedtsége Magyarországon is segítené a (kis)gyermekes nők munkavállalását és a munka összehangolását a családi élettel. Amennyiben az anyuka részmunkaidőben tud dolgozni, úgy az 50 év alatti lakosság (beleértve az érintett anyákat is) sokkal inkább elfogadja gyermekszületés utáni korai munkavállalást. Amíg ugyanis általánosságban alig másfél százalék tartja elfogadhatónak, hogy az anya a gyermek egyéves

korában munkába álljon, addig ugyanezt 14 százalék tartja elfogadhatónak, ha részmunkaidős munkáról van szó (9. ábra). Ennél még kicsit megengedőbb a lakosság, amennyiben a család nehéz anyagi helyzetben van, míg sokkal megengedőbb, amennyiben a munkavégzésre kötetlenül, otthonról kerül sor. Ez esetben a lakosság több mint egyharmada elfogadhatónak tartja, hogy az anya a gyermek egyéves korában elkezdjen dolgozni.

Összességében a magyar lakosság alapve-

tően a gyermek otthoni gondozását tartja kívánatosnak annak legalább hároméves koráig, de bizonyos feltételek mellett elfogadhatóan tartja a korábbi munkavállalást.

9. ábra: „Ön szerint legkorábban a gyermek hány éves korában fogadható el, hogy az anya visszatérjen dolgozni...?” A válaszok megoszlása különböző feltételek mellett

Forrás: Blaskó 2011a.

FOGALMAK

GYED: Gyermekgondozási díj: a biztosított szülővel megillető ellátás, amely a terhességi-gyermekágyi segélyre jogosító időtartam (168 nap) leteltét követő naptól legfeljebb a gyermek második életévének betöltéséig jár. A gyermekgondozási díj a naptári napi átlagkereset 70 százaléka, de legfeljebb havonta a mindenkori minimálbér kétszeresének 70 százaléka.

GYES: Gyermekgondozási segély: havi rendszerességgel járó juttatás, amely a gyermek hároméves koráig minden szülővel megillet (a GYED-del együtt

nem igényelhető). Összege megfelel a mindenkori öregségi nyugdíj legkisebb összegének, 2012-ben 28 500 forint.

GYET: Gyermeknevelési támogatás: havi rendszerességgel járó juttatás, amely minden szülővel megillet, amennyiben három vagy annál több gyermeket nevel. A legkisebb gyermek három- és nyolcéves kora között folyósítható, összege megfelel a mindenkori öregségi nyugdíj legkisebb összegének.

TGYAS: Terhességi-gyermekágyi segély: a biztosított anyát megillető ellátás, amely a szülési szabadság időtartamára (168 nap) jár. Összege a naptári napi átlagkereset 70 százaléka.

IRODALOM

Blaskó Zs. (2011a): Három évig a gyermek mellett – de nem minden áron. A közvélemény a kisgyermekes anyák munkába állásáról. *Demográfia*, 54/1: 23-44.

Blaskó Zs. (2011b): “Három éves kor alatt mindenképp megsínyli?” Interjú kutatás kisgyermekes anyák körében. Szerepváltozások. Jelentés a nők és férfiak helyzetéről, TÁRKI - Nemzeti Erőforrás Minisztérium, Budapest:156-170.

KSH (2011): Munkavégzés és családi kötöttségek. <http://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/idoszaki/pdf/munkavegzescsalad.pdf>

KSH (2011): Gyermekvállalás és gyermeknevelés. <http://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/idoszaki/pdf/gyermekvallasneveles.pdf>

KSH (2011): Szociális statisztikai évkönyv, 2010. KSH, Budapest.

KSH (2010): Gyermekvállalás után – A munkaerőpiacra való visszatérést segítő tényezők. Statisztikai Tükör, 2010/6. <http://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/gyor/jel/jel309111.pdf>

Makay Zs. (2012): Bölcsődék: jogszabályváltozások és kutatási eredmények. *KorFa*, 2012/1.

OECD (2011): *Doing better for families*, OECD Publishing.